

Bokanmeldelse

Gunilla Halldén (red): Den moderna barndomen och barns vardagsliv

Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007, 200 s. ISBN 978 91 7331 0673

Bokanmeldelse¹ v/Annelie Fredricson

Avsikten med boken som bygger på projektet *Förskolans omvandling och en ny barndom*, är att fånga innebörden i barndomsbegreppet i samtiden. Boken är också en introduktion till den moderna barndomsforskningen som diskuterar frågor om hur barns vardagsliv tar sig uttryck. Halldén diskuterar olika ingångspunkter för hur synen på barnet har förändrat forskningen om barn och ger en redogörelse för olika ingångar. Med kopplingar till Anthony Giddens diskuterar Halldén utifrån aktörer och strukturer som parallella. Följaktligen blir barndomen inte något entydigt utan mångtydligt och i ständig förändring – barndomen kan inte uttryckas som *en* barndom utan uttrycks i pluralformer. När synen på barndomen förändrats och dekonstrueras genom barndomsforskningens inträde på 1980-talet har de utvecklingspsykologiska teoriernas dominerande ställning utmanats.

Den utsatthet och det beroende som finns som en likhet mellan oss människor, tenderar att förnekas i talet om det flexibla samhället med sina kompetenta medborgare. Det kompetenta barnet har kommit att ställas i motsats till det behövande barnet, att det är det barnet som har kommit att skrivas fram inom barndomssociologin. Här menar Halldén att man har nått en punkt i barndomsforskningen som innebär att man kan lyfta fram barnets beroende och tala om relationen mellan barn och vuxen som asymmetrisk. Ur det perspektivet kan utvecklingsbegreppet återerövas.

Begreppet inlärning har under senare år ersatts med begreppet lärande. Individen ses som inbegripen i ett livslångt lärande som är beroende av det sammanhang där individen befinner sig och kan inte heller självklart generaliseras – lärandet är situerat.

Vad är ett barn och vilka deltar i formandet av barndomen, hur ser vi på barns behov och barns egen medverkande i skapandet av sin barndom?

¹ Bokanmeldelsen er også trykt i *Locus* nr 1/08, side 49–55. *Locus*, et tidsskrift for forskning om barn og unge, gis ut av Institutionen för barn- och ungdomsvetenskap, Stockholms universitet. Anmeldelsen trykkes med tillatelse fra *Locus* og forfatter Annelie Fredricson.

Genom tre etnografiska studier har Ann-Marie Markström, Maria Simonsson och Eva Änggård fokuserat på hur barn skapar sociala relationer, hur barn har förmåga att ta platser i bruk och hur förskolan utformas av de parter som använder den, barn, föräldrar och personal. I projektet ställs frågor om hur denna arena skall betraktas och vilka perspektiv som bäst fångar den verksamhet och de sociala relationer som förekommer där. Vilket utrymme ges barnen på denna arena? Vilket utrymme tar barnen själva? Vilka platser är viktiga för barnen, hur skapar de sina arenor? Hur förhandlar personal om vad som är tillåtet och lämpligt?

Ann-Marie Markström fokuserar på de möten som sker i hallen i förskolan mellan barn, föräldrar och pedagoger. Den etnografiska empirin består av deltagande observationer som dokumenterats genom fältanteckningar, ljud- och videoinspelningar samt intervjuer med barn, föräldrar och pedagoger. De övergripande teoretiska antagandena utgår från teorier om hur aktörerna använder och handlar i praktiken. Grundtanken för Markström är att social interaktion har såväl ordnande som dynamiska aspekter samt att det sker ständiga förhandlingar och omförhandlingar i vardagen.

Hallen utgör en skärningspunkt mellan privat och offentligt. Den är ett rumsligt gränsområde mellan institutionen och världen utanför denna. En plats för möten och avsked där det enskilda barnet transformeras från familjegruppens barn till förskolebarn och tvärtom under dagens lopp.

Hur överlämnandet av barnet går till ingår i de rutiner och normer som skapas av aktörerna i förskolan och enligt pedagoger i studien är det en ordlös överenskommelse som parterna konstruerar.

I den ordlösheten ryms också frågeställningar om hur länge ett överlämnade skall ta och hur och på vilket sätt föräldrar kan överskrida ”transithallen” och röra sig inne i förskolans domäner.

I Markströms resonemang är barnets hylla och krok en privat plats i det offentliga – en konkretisering av *the intermediate domain* som är ett begrepp för att förstå de komplexa relationer som råder mellan det offentliga och det privata. Begreppet tydliggör relationen mellan stat och familj i välfärdsstaten och visar på hur lekmannaperspektivet och professionella perspektiv inverkar på varandra. *Intermediate domain* skall inte förstås som en plats utan som ett område där det obetalda arbetet skapar förutsättningar för det betalda och för förhandlingar om hur arbetsfördelningen sker. Förskolan utgör ett bra exempel på hur det privata och det offentliga ständigt ingriper i vartannat (s. 87).

På barnens hyllor lägger personalen saker som de tycker att barnen inte ska ha i förskolan t ex nappen, Den tillhör det individuella och privata som inte skall föras in i det kollektiva. Genom att förvisa saker till hyllan visar man vilket beteende som är önskvärt eller inte önskvärt.

I de båda förskolorna som Markström studerat ägnar sig barnen åt privata och förbjudna aktiviteter som att leka med egna leksaker som de inte får ha med sig, äta godis eller annat. Några barn går undan för sig själva eller vill vänta på sin mamma.

När jag läser om pedagogen som säger: ”Alla kan inte vänta på sin mamma i hallen” tänker jag att: det kan man, om man går utanför rutinerna och istället frågar barn om hur det är att längta efter att få gå hem. Ett frågeområde som jag tror skulle engagera många barn. Det upplyftande i resultaten från studien är att barn trots allt överträder reglerna och använder hallen till en plats för egna behov.

Maria Simonsson har skrivit om bilderboken som utgångspunkt för barns skapande av olika platser i sin etnografiska studie i två kommunala förskolor. Fokus har varit barnens bokaktiviteter; hur boken skapar en arena för interaktion och kontemplation. Hon kretsar kring två pojkars aktivitet som spinner omkring en figur i en bok De skapar en värld eller ett symboliskt rum som finns och kan besökas och upptäckas. Bilderboksbilden har blivit en levande värld för barnen – Simonsson menar att det sker en förvandling av bokaktiviteten – de tvådimensionella bildelementen har fått en extra dimension och blivit tredimensionell. Pojkarna skapar mening i här och nu -situationen och åstadkommer en fiktiv scen. Simonsson vill i sitt arbete lyfta fram hur detta rum framträder som barnens eget. De är huvudaktörer i fantasileken. De använder gestalterna på bilderboksbilden på ett sätt som gynnar deras syften, ”bilderboksbilden framträder för barnen som en miljöskildring, de har växlat perspektiv från att vara yttre bildbetraktare till att betrakta bilden inifrån och agera i den” (s. 126). Genom att visa vilka funktioner barnen tilldelar bokens bilder kan Simonsson synliggöra den process där bilden som kulturell artefakt ger impulser till barns fantasi, kreativitet och eget kulturskapande (s. 127).

Att barn skapar sina egna platser kan inte vara en ny företeelse men uttrycken för dessa är andra idag. T ex illustreras detta med att barnen går in i fler och fler utrymmen i den bild de valt. De konstruerar egna rum som de återvänder till dag efter dag och därmed platsen de skapat.

Den reflektion Simonsson gör om förbudet att ta med dataspel till förskolan, i det här fallet Gameboy, och orsaken till att barnen uppfinner

lekar som är dataspel i det fysiska rummet borde vara en varningssignal till verksamma pedagoger. Leken blir ett motstånd mot de institutionella ramarna vilka förbjuder barnen att ta in sin privata lekvärld till förskolan eller skolan.

Frågan man som pedagog bör ställa sig själv är av typen Vad ligger bakom de beslut som förbjuder barn att blanda in sin privata lekvärld i förskolan? Vilka är argumenten?

En situation beskrivs där de båda pojkarna uppmanas att släppa in en tredje pojke i leken och även andra barn i deras lek. Med egna medel ser de till att den bevakade platsen förblir deras revir. När Simonsson granskar pedagogens agerande ser vi att denne inte är medveten om de processer som pågår i bokarenan, vilka som ingår och hur de försöker skydda sina egna platser och kulturer som de har skapat utifrån bilden.

Pedagogens uppgift att få flera barn att delta i aktiviteten hör till scenen, det ingår i pedagogens roll att göra alla delaktiga. Det är ytterligare ett exempel på dilemman i förskolan som behöver granskas och självkritiskt ifrågasättas utifrån vilken betydelse vi lägger i agerandet och vad är meningen. Kontentan är att pedagogen inte lyckas kontrollera barnens egen plats.

Eva Änggårds studie utgår från huvudintresset att fånga barns meningsskapande i bildaktiviteter. Här fokuseras på de platser som används för bildaktiviteter, vilka ordningar som skapas och hur dessa ordningar förhandlas. Genom att titta på vad som inte händer vid bordet går det också att utläsa regler, t ex att barnen inte använder kladdigare material än limstift och att underlag måste användas.

Änggård finner att barnens förhållande till varandra runt ritborden utmärks av eget bildskapande och samspel mellan varandra på olika sätt. Till skillnad mot sociala fantasilekar behövs ingen förhandling för att kunna slå sig ner vid ritbordet, alla har rätt till platsen, man behöver inte be någon om lov. Den kan bli en fristad om man vill dra sig undan och göra ingenting. Dessa platser har en stark social karaktär, genom att barnen sitter tillsammans och samspelar och kommunicerar på olika sätt; icke-verbalt, med gester, miner och genom att göra bilder som liknar varandra. Kopiering av varandras bilder är också vanligt och en av hennes slutsatser är att meningen med att delta i bildaktiviteter är att göra något tillsammans med andra barn och visa vilka barn man vill höra samman med.

Änggård diskuterar de regler som omgärdar bildskapandet, t ex vilket material som får användas. Med referens till Nordin-Hultman (2004) som i sin avhandling visar på material som är placerat så högt att barn inte når dem eller material som är placerat i rum som barn inte har tillträde till

menar Änggård att barnen på de här studerade förskolorna inte tycktes hindras av att material stod högt upp, barnen drog helt enkelt fram stolar för att komma åt det som stod överst. Änggårds studie kan här ses som ett tillägg till det som Nordin-Hultman avläser diskursivt, hur barns subjektsskapande tar sig uttryck trots regler och begränsningar i förskolans vardag.

Ett exempel på barns överskridande av regler är när guldpaper används i överflöd och delas ut som guldhjärtan till alla som vill ha. Personalen upptäcker det hela och blir restriktiva i vad man får använda ända därhän att det inte alls tas fram. Fram till dess har alltså barnen utnyttjat en glipa i förhandlingen om tillåtet – inte tillåtet och överskridit de regler som gäller

Till vad skall man använda guldpaper på en förskola om man inte får klippa ut guldhjärtan? Jag frågar mig många gånger; Vad är förskolans material till för? Varför ligger ofta material överst på hyllorna? Vad ligger bakom de olika förbud och regler som uppstår omkring användandet av material som ju någon gång har inköpts för att komma barnen till del?

Änggård menar dock att barnen kan sluta sig samman och överskrida de begränsningar och regler som gäller i kollektiva försök att skaffa sig kontroll över sin vardag.

De etnografiska studierna lägger tyngdpunkten på barn som aktörer och meningsskapare av och i de platser de tar i bruk på förskolan; hallen, ritbordet eller boken. De konsekvenser pedagoger kan dra av dessa studier och av Halldéns resonemang om begreppet omsorg i förskolan är att kritiskt granska sin egen verksamhet och förhållningssätt för att rikta den åt en mottagande och välkomnande pedagogik (Dahlberg & Moss 2005) där barnets förmåga att vara aktör och meningsskapare kommer till uttryck i både omsorg och lärande.

Litteratur

- Dahlberg, G. & Moss, P. 2005. *Ethics and Politics in Early Childhood Education*. London and New York: Routledge Falmer.
- Nordin-Hultman, E. 2004. *Pedagogiska miljöer och barns subjektsskapande*. Stockholm: Liber.

Annelie Fredricson
Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete
Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm, Sverige
e-post: annelie.fredricson@lhs.se